

**Часопис "Топола", година IV, број 4, ЈУ "Спомен-подручје
Доња Градина" Доња Градина – Козарска Дубица,
Доња Градина 2018, стр. 218**

Јавна установа "Спомен-подручје Доња Градина" 2018. године објавила је четврти број свог стручно-научног часописа "Топола". На 218 страница, у четири од пет рубрика, објављено је 15 наслова. Већина радова објављена је на српском језику и ћириличним писмом (њих 12). Два рада објављена су на латиници, а један на енглеском језику. Аутори нешто више од трећине радова су стручни радници ЈУ "Спомен-подручје Доња Градина" (шест наслова), затим стручни радници музеолошких установа, те научни и стручни радници из других институција.

У првој рубрици овог броја "Тополе", под називом "Студије о рату и геноциду", објављено је седам радова. Први рад у овој рубрици је рад вишег кустоса – историчара ЈУ "Спомен-подручје Доња Градина" Дејана Мотла, под насловом "Јасеновачки крематоријум" (стр. 11–31). Мотл је у овом раду разматрао питање кремирања тела убијених логораша и спаљивање живих људи у логору Јасеновац. После краћег увода, питање крематоријума у Јасеновцу аутор је посматрао кроз његов помен у литератури (у делима Мирка Першена, Шиме Клаића, Милана Булајића, Наташе Матаушић, Марка Ручнова, Антуна Милетића...), у мемоарима (Ђорђа Милише, Драге Х. Чолаковића, Николе Николића, Егона Бергера, Цадика Данона) и у изворима. На основу анализираних, Мотл доноси неколико закључака. Утврдио је да је феномен јасеновачког крематоријума постојао у временском периоду од два месеца (март – почетак маја 1942. године) и то као самосталан производ јасеновачких усташа. Аутор је апострофирао да се, у недостатку писаних извора, историчари ослањају на писане изјаве преживелих логораша, али да је некритички однос према истим произвео појаву супротстављених тврдњи у погледу теме из наслова рада. Аутор закључује да је спаљивање вршено из усташких настојања да се злочин прикрије, а да су наводи у изјавама о спаљивању живих људи првенствено производ настао из различитих разлога, од страха до последица траума које су преживели логорашаи у систему логора Јасеновац.

Докторанд Филозофског факултета Универзитета у Приштини Милош М. Дамјановић у раду "Др Нехемије Шенфајн – Биографија жртве Холокауста" (стр. 32–50) приказао је животни пут овог Јевреја, лекара из Косовске Митро-

вице. Др Шенфајн је рођен 1886. године на простору царске Русије, у близини Одесе. Време Првог светског рата провео је у Швајцарској. После завршетка дошао је у Краљевину СХС, прво у Приштину, а потом у Косовску Митровицу. У међуратном периоду постао је угледан житељ овог града. Његова делатност као лекара позитивно је оцењена од низа његових савременика и пацијената. Поред лекарског посла, др Шенфајн се бавио и предузетништвом. Заједно са браћом Попадић поседова је рудник "Дреница" у једном делу међуратног периода. Прекретница у животу породице Шенфајн било је избијање Другог светског рата на простору Краљевине Југославије. У првих неколико месеци породица је успела да остане на окупу, првенствено због докторовог угледа, као и потреба за његовим ангажманом услед недостатка лекарског кадра. И поред тога, др Нехемије Шенфајн је ухапшен од Гестапоа у фебруару 1942. Дамјановић наводи да је др Шенфајн одбио предлог да се придружи једном од партизанских одреда, верујући у гаранције представника албанских сарадника окупационих власти (Цафера Деве и др.). Транспортован је у Земун, па у логор на Старом сајмишту, где је страдао крајем прве декаде маја месеца 1942. Супруга Хедвига и кћерка Љиљана су успеле да се спасу из затвора, те да у послератном сведочењу опишу логорске ужасе. Рад је обогаћен са четири фотографије на којима су приказани др Нехемије Шенфајн (на три), те на једној др Шенфајн са супругом Хедвигом и једном од кћерки (Сузаном) у Косовској Митровици 1925. године.

"Genocide in the Age of Post-Truth: A Brief Introduction to Semantics" (стр. 51–61) наслов је рада политиколога Ане Ћирић Павловић. Ауторка је акценат у раду ставила на две тачке. Прва од њих односи се на историјат употребе појма геноцид, а друга на истицање, по њеном мишљењу, најзначајнијих елемената Конвенције о геноциду, коју је донела ОУН 1948. године. Ћирић Павловић наглашава политизацију разматраног појма, као и његовог одређења у будућем времену.

Кустос Мирко Димић је у овом броју "Тополе" објавио рад под насловом "Православно гробље Урије у Босанској Дубици – стратиште српског становништва за вријеме НДХ" (стр. 62–75). Димић је донео податке везане за ово, једно у низу стратишта српског народа са подручја Дубичке општине у периоду од 1941. до 1945. У раду су и две фотографије Маријана Дончића, те фотографије Симе Котура, Фридриха Штала и Густо Мајера (за коју је аутор утврдио да је настала на дубичком гробљу Урије), те три фотографије спомен-обележја подигнутог 27. јула 1953. на гробљу Урије о злочину из 1942. године. Аутор је Фридриха Штала, Густо Мајера, Хилмију Љутића и Анту Матеша Санковића означио као главне кривце за злочине над Србима на православном гробљу Урије у Козарској (тада Босанској) Дубици за време Другог светског рата.

Музејски саветник Народног музеја у Краљеву Силвија Крејаковић објавила је рад "Краљево, октобар 1941: жртве масовне одмазде пореклом које гравитира Доњој Градини" (стр. 77–96). Ауторкин рад се састоји из неколико

целина. После уводног дела, посматран је злочин из октобра 1941. године у Краљеву, жртве тог злочина и утврђивање њиховог идентитета. Крејаковићка доноси табеларни приказ жртава стрељаних у Краљеву у периоду од 15. до 20. октобра 1941. године који су пореклом са подручја око Доње Градине, Козарске Дубице и других места Врбаске бановине.

Виши кустос – историчар Весна Адамовић из Музеја Козаре у Приједору је писала о страдању приједорских Јевреја. У раду под називом "Страдање Јевреја у Приједору 1941/42" (стр. 97–121) навела је да је пред Други светски рат у том граду живело 57 Јевреја са породицама (Меворах, Штерн, Леви, Кабиљо, Хофман, Бергер, Финци, Милер, Пинто, Папо, Шифер...). Ауторка је мере против Јевреја разврстала у три групе. Страдање јеврејског становништва у Приједору смештено је у контекст примене расних закона. Адамовићева је закључила да је јеврејско питање у граду на Сани решено у лето 1942. године, после битке на Козари. Ауторкин рад је допринос очувању сећања на јеврејске породице које су живеле у Приједору а страдале у Холокаусту.

У овој рубрици часописа редакција је одлучила да поново објави рад Саломона Јазбеца "Кориџан" (стр. 122–140), објављен у претходном броју "Тополе", али са одређеним техничким омашкама.

"Документи и сјећања", друга рубрика четвртог броја "Тополе", садрже два приређена сећања и два документа. Ауторке два приређена сведочанства су Тања Тулековић и Марина Љубичић. Виши кустос – археолог ЈУ "Спомен-подручје Доња Градина" Т. Тулековић приредила је "Сјећање Милке Сумрак" (стр. 143–155). Сведочанство Милке Сумрак рођ. Даниловић (22. април 1926 – 2. октобар 2008) из Демировца код Козарске Дубице, претходно је снимљено 2008. године (у јуну пробно, а у септембру професионално снимање) у сарадњи Меморијалног музеја Холокауста из Вашингтона и ЈУ "Спомен-подручје Доња Градина". Ауторка је приредила Милкино сведочење о страдању оца, мајке и два брата, као и о њеном рањавању на Светог Василија Великог (Мали/Млади Божић) 1/14. јануара 1942. године у "Крвавој литургији", покољу у селу Драксенић, њеним сећањима о даљњем току рата и непосредном послератном периоду.

"Сјећање Драгутина Челице" (стр. 156–163) приредила је кустос – историчар Меморијалног музеја на Мраковици М. Љубичић. Драгутин Челица, рођен 1926. године у селу Новоселци, у Дубичкој општини, описао је страдање српског становништва, свој ратни пут и рањавање у Другом светском рату. Према ауторкином позивању на податке Душана Д. Самарџије, из ове породице страдала су 22 члана, од којих су нешто више од половине била деца.

Кустос Мирко Димић приредио је "Документ Независне Државе Хрватске о логорисању српског становништва села Кукуњевац у Концентрациони логор Јасеновац" (стр. 164–170). Копија ове архивалије, настале 23. октобра 1942. године у Одјелу за јавну сигурност у Загребу, налази се поседу ЈУ "Спомен-подручје Доња Градина". У документу, који је потписао пуковник Јосип

Боић, између осталог, говори се о исељавању српског православног становништва из села Кукуњевац и њихово слање у логор Јасеновац, којом приликом је њих петнаест убијено и сахрањено код месног храма.

Историчар из Меморијалног музеја на Мраковици Борис Радаковић приредио је "Један документ Обласног комитета КПЈ за Босанску Крајину" (стр. 171–179), чија се копија чува у архиви ове установе. Документ Обласног комитета КПЈ за Босанску Крајину је настао 20. децембра 1942. године, упућен је потчињеним партијским органима, а потписан од секретара ОК КПЈ за Б. Крајину Ђуре Пуцара Старог (1899–1979). У њему се говори о брошури "Јасеновачки логор", коју је издао Пропагандни одсек АВНОЈ-а, и поступању у вези са њом. Поред наложеног упознавања са злочинима окупатора и прикупљању података о истим, Радаковић је у документу уочио изједначавање НДХ и усташког покрета, с једне, са Владом Краљевине Југославије и припадницима ЈВуО, с друге стране, од партизанских органа пропаганде у контексту идеолошких супротности и борбе за власт.

Трећа и четврта рубрика овог броја "Тополе" садрже четири наслова.

Рубрика "Ставови" садржи текст "Grobno polje 142" (стр. 183–190) Гавре Буразора, докторанда Филозофског факултета Универзитета у Београду. Аутор осврт представља настојање да се допуни рад Марине Љубичић везан за документацију загребачког гробља Мирогој о страдању деце са Козаре, који је објављен у претходном, трећем броју овог часописа. Буразор је донео фотографију споменика деци са Козаре, који се налази на гробљу Мирогој, а направљен је од нерђајућег челика.

Рубрика "Прилози" садржи три текста: од описа два предмета пронађена у селу Доња Градина, који се чувају у фундусу ЈУ "Спомен-подручје Доња Градина", преко приказа књиге Голдштајнових до саопштења о активностима ЈУ "Спомен-подручје Доња Градина" у вези са иницијативом за прикупљање фотографија, докумената и предмета о страдању у НДХ.

Виши кустос – историчар Дејан Мотл у тексту "Жути знак" (стр. 193–198) доноси опис две пронађене округле плочице са црним латиничним словом "Ž" у селу где се налази Спомен-подручје. Аутор наведене предмете ставља у контекст законских и подзаконских прописа о означавању Јевреја у НДХ. Мотл посебно наглашава специфичности у погледу обиљежавања Јевреја у НДХ, од различитих локалних пракси у погледу означавања јеврејског становништва у НДХ до доношења документа о њиховом унформном означавању и те активности сврстава у део припрема у оквиру процеса њихове ликвидације.

У тексту "Slavko Goldštajn, Ivo Goldštajn (koautor), Jasenovac; tragika, mitomanija, istina, Fraktura, Zagreb 2016, 156 (стр. 199–202)" Никола Ожеговић донео је приказ наведене књиге. Аутор је појаснио да је дело Голдштајнових највећим делом реакција на појаву ревизионистичке књиге групе аутора (В. Хорват, И. Вукић, С. Пилић, Б. Матковић) о логору Јасеновац годину дана раније у Загребу. Ожеговић је нагласио кључне наводе којима Голдштајнови

оспоравају тезе аутора окупљених око Друштва за проучавање троструког логора Јасеновац.

Тања Тулековић, директор ЈУ "Спомен-подручје Доња Градина", у овој рубрици часописа објавила је текст "Иницијатива за прикупљање фотографија, докумената и предмета који свједоче о страдању цивилног становништва за вријеме Независне Државе Хрватске" (стр. 203–210). Директорка је навела да је ова активност покренута 2016. године и констатовала да је највећи одзив био са подручја општина Градишка и Козарска Дубица, што је разумљиво, имајући у виду процентуално велики обим страдања становништва са подручја ове две општине. Део прикупљеног материјала био је међу експонатима на "изложби о Јасеновцу отвореној у седишту ОУН-а", а потом је постао доступан посетиоцима Спомен-подручја у Изложбеној сали ове установе. Тулековићева је у тексту објавила два документа и пет фотографија јасеновачких жртава (Васе Витковића, Анке Илишевић, Луке Самарције, његове супруге Ђује, сестара Остојић из Романоваца – Данице Латинчић и Косаре Тодић), прикупљених у склопу наведене иницијативе.

У досадашња четири броја часописа "Топола" објављено је 48 текстова, различитих по тематици, структури, квалитету и квантитету. У првом броју објављено је 13, у другом и трећем по 10, а у четвртном броју 15 наслова. У до сада објављена четири броја, посматрано по предвиђеним рубрикама, њихов распоред је следећи: "Историјска истраживања" (2), "Студије о рату и геноциду" (25), "Документи и сјећања" (11), "Ставови" (2), "Прилози" (8). Као посебан треба истакнути део о приређивању усмених сведочанства особа које су преживеле страдање и чији су сродници јасеновачке жртве. Ниво приређених сведочанстава из броја у број часописа је подизан за степеницу-две, а са истим би требало наставити и даље, чиме би се, поред наведеног, допринело изучавању усмене историје, а ту вишеструку мисију "Топола" успешно врши.

Из броја у број приметан је раст квалитета и у приређивању докумената, као и у научним радовима о рату и геаноциду. "Топола" се већ профилисала као значајан стручно-научни часопис. Њен пут би даље требало да се креће ка сопственом унапређивању и можда измени структуре рубрика у часопису. Првенствено би требало тежити задржавању друге и треће рубрике, свођење четврте и пете у јединствену рубрику, те увођењу рубрике о музеологији и музеографији са аспекта тема којима се баве ЈУ и часопис (а што је већ *de facto* урађено у овом броју објављивањем Мотловог текста о жутом знаку и фотографијама које је објавила Т. Тулековић), као и неке/неких других рубрика. Наведени успеси "Тополе" не би били могући без свесрдног залагања људи који су је покренули и одржавали све ове године, а посебно стручних радника ЈУ "Спомен-подручје Доња Градина".

Због свега наведеног, а посебно због унапређења квалитета часописа, пијетета према жртвама НДХ и усташког покрета, као и због мисије часописа и Спомен-подручја, у "Тополи" би требало да се огласе и још еминентнија имена

историографије, како због горе наведеног тако и због дуга "ужој научној области" којом се баве.

Четврти број "Тополе" садржи упутство сарадницима на српском (стр. 211–214) и енглеском језику (стр. 215–218), са роком доставе радова за наредни, пети број часописа – до 31. марта 2019. године и адресом електронске поште на коју се радови могу доставити (redakcija@jusp-donjagradina.org).